

**До Спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.054 Хмельницького
університету управління та права
імені Леоніда Юзькова**

вул. Героїв Майдану, 8,
м. Хмельницький, 29013

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора Ковальчука
Сергія Олександровича на дисертацію Данькової Світлани Олександрівни
«Кримінальне процесуальне доказування в судовому провадженні у
першій інстанції», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі
знань 08 Право за спеціальністю 081 Право**

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність теми дисертації зумовлена її концептуальним характером як у доктринальному, так і правозастосовному аспектах.

У доктринальному аспекті про актуальність теми свідчить те, що незважаючи на істотний внесок учених-процесуалістів і криміналістів у розробку проблематики здійснення судового провадження в першій інстанції, окремі її теоретичні та практичні аспекти на сьогодні не знайшли належного вирішення. У першу чергу, це стосується механізму здійснення доказування у кримінальному провадженні в судовому провадженні у першій інстанції, який фрагментарно досліджувався науковцями у контексті розкриття процесуального порядку дослідження доказів судом першої інстанції.

Єдиним комплексним дослідженням, дотичним до обраної теми, є дисертація О.В. Литвина на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Кримінально-процесуальне доказування у стадії судового

розгляду» (м. Одеса, 2015 р.), присвячена розробці доктринальної концепції доказування в стадії судового розгляду, а також формулюванню пропозицій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства України у цій сфері. Співставлення цього дослідження з дисертацією С.О. Данькової свідчить про їх докорінну відмінність як за змістом, викладеними висновками і пропозиціями, так і за колом використаних доктринальних джерел і судової практики. Окремі питання, які розкриваються в межах обох дисертацій, є аналогічними (зокрема, стосовно структури кримінального процесуального доказування, становища суду в доказуванні, особливостей доказування у кримінальному провадженні на підставі угоди), що зумовлено специфікою теми дослідження, водночас, характеризуються докорінно іншим викладенням матеріалу та використанням дисертанткою інших підходів (наприклад, щодо елементів кримінального процесуального доказування).

У правозастосовному аспекті актуальність теми зумовлена наявними у судовій практиці проблемами, пов'язаними із здійсненням доказування в судовому провадженні в першій інстанції, в тому числі як у стадії підготовчого провадження в суді першої інстанції, так і в стадії судового розгляду, зокрема на етапах дослідження доказів, судових дебатів та ухвалення судового рішення.

Викладене свідчить про актуальність обраної С.О. Даньковою теми дисертації, її теоретичну і практичну значимість та вказує на логічність постановки і вирішення наукової проблеми щодо механізму кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції.

Обрання дисертанткою проблематики дослідження узгоджується з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної теми кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Забезпечення прав людини у сфері боротьби зі злочинністю» (номер державної реєстрації 0117U000106) та з урахуванням завдань, передбачених Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженою Указом Президента України від 11 червня 2021

року № 231/2021, а також завдань, передбачених Національною стратегією у сфері прав людини, затвердженою Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова 29 жовтня 2020 року (протокол № 5, рішення № 5) та відповідає Пріоритетним напрямкам наукових досліджень у науці кримінального процесу (на період 2023-2028 років), визначеним координаційним бюро з проблем кримінального процесу відділення кримінально-правових наук Національної академії правових наук України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації дисертації є обґрунтованими, переконливими та методологічно вірними, мають системний, комплексний характер і містять необхідну новизну.

Мета і завдання дослідження повною мірою узгоджуються з планом дисертації, визначені правильно та логічно співвідносяться з об'єктом і предметом дослідження.

Об'єкт і предмет дослідження сформульовані коректно та зауважень не викликають. Так, об'єктом дослідження є сукупність кримінальних процесуальних відносин, які виникають, змінюються і припиняються під час здійснення кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції. Предметом дослідження є кримінальне процесуальне доказування в судовому провадженні у першій інстанції.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується коректною методологією, використаною нормативною базою, фундаментальною теоретичною та емпіричною основою дослідження, що свідчить про належний рівень оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності.

Методологічним підґрунтям дослідження стала сукупність загальнонаукових (діалектичний, аналіз, синтез, узагальнення) та спеціальних методів наукового пізнання (догматичний, системно-структурний,

функціональний, порівняльно-правовий, історико-правовий, статистичний, моделювання). Системне і комплексне застосування вказаних методів, з урахуванням їх взаємозв'язку та взаємозалежності, сприяло забезпеченню всебічності і повноти проведеного дослідження теоретичних і практичних аспектів проблематики кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції, об'єктивності та достовірності отриманих результатів.

У ході обґрунтування наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих дисертанткою, використано широке коло вітчизняних та зарубіжних наукових джерел з кримінального та кримінального процесуального права, а також з історії права. Наукові джерела використані здобувачкою переважно критично – з глибоким аналізом, коректною полемікою та аргументацією власного підходу до тих або інших положень, висновків чи пропозицій їх авторів, що свідчить про зрілість дослідниці та її високу загальну наукову культуру.

Авторкою використано широку нормативно-правову базу, а також достатній емпіричний матеріал, репрезентативність якого вплинула на обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій проведеного дослідження. Важливе значення для дослідження мав також особистий досвід роботи авторки на посаді судді.

У цілому, аналіз дисертації дає підстави констатувати, що вона є самостійним, цілісним і завершеним дослідженням актуальної для науки кримінального процесуального права проблематики кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції. Із урахуванням чіткого та послідовного формулювання мети і завдань дослідження, авторкою достатньо повно розкрито основний зміст теми, висвітлено найбільш актуальні її проблеми і зроблено наукові висновки, що мають теоретичне й практичне значення.

Дисертація написана грамотною юридичною науковою мовою, з належним використанням понятійно-категоріального апарату, оформлена у

відповідності до встановлених вимог. Матеріал викладений чітко, логічно, послідовно та доступно.

Дисертація відповідає науковій спеціальності, за якою здійснено дослідження. Повнота викладу в дисертації основних наукових положень, висновків і рекомендацій відповідає встановленим вимогам.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх значення. Наукова новизна отриманих результатів визначається обраною темою і колом розглянутих у дисертації питань. Дисертація є одним із перших у вітчизняній науці кримінального процесу спеціальних комплексних досліджень, в якому з урахуванням практики Європейського суду з прав людини та правових позицій Верховного Суду розглянуто доктринальні і прикладні проблеми кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції.

Сформульовані та аргументовані авторкою результати дисертації є важливими у теоретичному та практичному аспектах, містять елементи наукової новизни і пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства. Зокрема, авторкою вперше:

- висловлено думку, що доказування у провадженні в суді першої інстанції не слід розглядати як продовження доказування, яке відбувалося на стадії досудового розслідування; воно є самостійним феноменом, якому притаманна специфічна структура, відмінна від моделі, визначеної законодавцем у ч. 2 ст. 91 КПК України;

- запропоновано авторське визначення кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції як регламентованої кримінальним процесуальним законом пізнавально-практичної та логічно-розумової діяльності учасників судового провадження та суду, що полягає у формуванні, дослідженні та оцінці доказів, а також їх подальшому використанні з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, відстоювання правових позицій учасників

судового провадження та прийняття законних, обґрунтованих та вмотивованих судових рішень;

– обґрунтовано необхідність віднесення третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, та її представника до кола суб'єктів доказування у кримінальному провадженні;

– запропоновано власне визначення категорії «відкидання доказів обвинувачення» як діяльності суду в процесі обґрунтування і мотивування виправдувального вироку, що полягає в абсолютному виключенні певних доказів, наданих стороною обвинувачення, з процесу через їх невідповідність критеріям належності, достовірності і допустимості, зокрема отримання їх з порушенням прав та свобод людини;

– зважаючи на невизначеність в судовому провадженні у першій інстанції правового статусу особи, щодо якої прокурор звернувся до суду з клопотанням про звільнення її від кримінальної відповідальності, запропоновано на законодавчому рівні ввести нового учасника кримінального провадження – особу, щодо якої вирішується питання про звільнення від кримінальної відповідальності;

– висловлено пропозицію щодо перенесення процедури визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, на стадію підготовчого провадження, щоб уже на цій стадії сторони кримінального провадження задекларували, які докази потрібно дослідити під час судового розгляду, і були обізнані із тим, які докази планує використовувати їх процесуальний опонент під час доказування.

Дисертація містить низку інших цікавих та аргументованих положень, висновків і рекомендацій, у тому числі щодо внесення науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення КПК України у частині врегулювання порядку судового провадження в першій інстанції та механізму доказування під час його здійснення в стадіях підготовчого провадження в суді першої інстанції та судового розгляду.

Таким чином, ступінь новизни наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Викладені в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації характеризуються теоретичною та практичною значимістю та можуть бути використані в: 1) науково-дослідній діяльності (як фундамент для подальших наукових досліджень проблем кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції); 2) законотворчій діяльності (для удосконалення чинних кримінальних процесуальних норм, що регулюють порядок здійснення кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції); 3) правозастосовній діяльності (для удосконалення практики діяльності судів, прокурорів, адвокатів під час їх участі у процесі доказування в суді першої інстанції, застосування ними відповідних норм КПК України); 4) освітньому процесі (під час викладання навчальних дисциплін «Теорія і практика кримінального процесуального доказування», «Кримінальне процесуальне право», «Порівняльне кримінальне право та процес», «Процесуальні рішення у кримінальному провадженні», «Основи кримінального процесу», розробці робочих програм та методичних рекомендацій із вказаних дисциплін).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації дисертації достатньо повно викладені в опублікованих працях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення та результати дисертації відображено в 11 наукових працях, серед яких 4 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, та 7 тез доповідей на наукових і науково-практичних конференціях.

Основні наукові положення, висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, знайшли свій ідентичний виклад у публікаціях, зарахованих за темою дисертації, та відображають актуальність обраної теми дослідження, її

наукову новизну, теоретичну та практичну значимість, а також є вагомим внеском дисертантки у розвиток науки кримінального процесу.

Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, мають самостійний характер та отримані дисертанткою на підставі особистих досліджень. Відсоток особистого внеску в публікаціях, виконаних у співавторстві, авторкою вказано у списку праць, опублікованих за темою дисертації. Наукові доробки співавторів за темою дисертації не використовувалися.

У результаті вивчення дисертації академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації не виявлено.

Зауваження та дискусійні питання стосовно положень дисертації. У цілому відзначаючи логічність і послідовність побудови дослідження, його новизну, обґрунтованість та аргументованість отриманих результатів, належний науковий рівень дисертації, потрібно звернути увагу дисертантки на певні положення, що викликають зауваження:

1. У рубриці наукової новизни одержаних результатів «уперше» авторка вказує, що нею «запропоновано власне визначення категорії «відкидання доказів обвинувачення» як діяльності суду в процесі обґрунтування і мотивування виправдувального вироку, що полягає в абсолютному виключенні певних доказів, наданих стороною обвинувачення, з процесу через їх невідповідність критеріям належності, достовірності і допустимості, зокрема отримання їх з порушенням прав та свобод людини» (стор. 23), а також наводить це визначення у підпункті 3.2.3 і висновках до дисертації (стор. 181, 202). Водночас, такий підхід потребує уточнення, оскільки відкидання доказів є наслідком їх визнання судом неналежними, недопустимими або недостовірними, що здійснюється під час оцінки доказів у нарадчій кімнаті під час ухвалення судового рішення (за винятком випадків встановлення очевидної недопустимості доказу під час судового розгляду). Відповідно, у процесі мотивування виправдувального вироку має місце не абсолютне виключення тих

або інших доказів обвинувачення, а зазначення судом мотивів, з яких він відкидає ці докази.

2. У рубриці наукової новизни одержаних результатів «уперше» авторка наголошує, що «зважаючи на невизначеність в судовому провадженні у першій інстанції правового статусу особи, щодо якої прокурор звернувся до суду з клопотанням про звільнення її від кримінальної відповідальності, запропоновано на законодавчому рівні ввести нового учасника кримінального провадження – особу, щодо якої вирішується питання про звільнення від кримінальної відповідальності» (стор. 23). На підставі цього дисертантка обґрунтовує доцільність внесення змін до п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України, які б виокремлювали особу, щодо якої вирішується питання про звільнення від кримінальної відповідальності, як самостійного учасника кримінального провадження (стор. 94) і наводить авторський проект норми п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України (стор. 245). Водночас, така пропозиція є спірною, оскільки звільненням від кримінальної відповідальності може бути підозрюваний, обвинувачений, на що міститься пряма вказівка в ч. 3 ст. 285 КПК України. При цьому норми кримінального процесуального закону чітко врегульовують процесуальний статус підозрюваного, обвинуваченого (ст. 42 КПК України), а також визначають його особливості стосовно підозрюваного, обвинуваченого, який звільняється від кримінальної відповідальності (§ 2 глави 24 КПК України).

3. У науковій новизні одержаних результатів здобувачка вказує, що нею вперше «висловлено пропозицію щодо перенесення процедури визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, на стадію підготовчого провадження, щоб уже на цій стадії сторони кримінального провадження задекларували, які докази потрібно дослідити під час судового розгляду, і були обізнані із тим, які докази планує використовувати їх процесуальний опонент під час доказування» (стор. 23-24). Задля практичної реалізації цього підходу авторка обґрунтовує доцільність внесення змін та доповнень до ч. 4 ст. 291, ст. 315 і ч. 1 ст. 349 КПК України та наводить авторське формулювання проектів відповідних норм (стор. 145-146, 245-246). Водночас, забезпечення

комплексності реформування процедури визначення обсягу доказів, які підлягають дослідженню, вимагає внесення змін також і до абз. 1 ч. 2 ст. 349 КПК України. Із урахуванням висловленого дисертанткою підходу, вказівку на визначення обсягу доказів, які будуть досліджуватися, ухвалою суду та можливість його зміни у разі необхідності доцільно виключити із вказаної норми і передбачити у ст. 315 КПК України, яка врегульовує порядок вирішення питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду.

4. У науковій новизні одержаних результатів дисертантка відзначає, що нею удосконалено «підхід до розуміння структури кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції, до якої включено чотири взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементи – формування, дослідження, оцінка та використання доказів» (стор. 24). Зазначений підхід широко використовується здобувачкою та покладається в основу авторського визначення кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції (стор. 23, 44, 60, 195).

Застосовуючи цей підхід у дисертації, авторка зазначає, що «першим елементом процесу доказування в судовому провадженні у першій інстанції є формування доказів» (стор. 35), яке «з боку суду означає здійснення ним як суб'єктом доказування процесуальної трансформації певних чуттєвих образів та матеріальних об'єктів у засоби доказування у кримінальному провадженні» (стор. 78) і «відбувається у специфічних процесуальних умовах, спричинених дією засад змагальності, диспозитивності, безпосередності дослідження доказів» (стор. 36). Позитивно оцінюючи виокремлення дисертанткою формування доказів як початкового елемента доказування, потрібно, водночас, звернути увагу на доцільність уточнення наведеного розуміння його сутності та механізму здійснення. Задля більш чіткого розкриття сутності формування доказів авторці можна рекомендувати уточнити, яким чином відбувається вказана процесуальна трансформація та яку роль в її здійсненні відіграють сторони кримінального провадження та інші учасники доказування. Із метою уточнення механізму формування доказів дисертантці доцільно погодити

авторську позицію стосовно його здійснення в умовах дії засад змагальності, диспозитивності, безпосередності дослідження доказів (стор. 36) із висловленою нею думкою про можливість формування доказів під час підготовчого провадження (стор. 144-145).

Разом з тим, наведені зауваження, які стосуються дискусійних положень дисертації, не ставлять під сумнів її високий рівень, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та можуть бути основою для наукового обговорення під час її захисту.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Світлани Олександрівни Данькової «Кримінальне процесуальне доказування в судовому провадженні у першій інстанції» є самостійною, завершеною науковою працею, що містить нові обґрунтовані та аргументовані результати, які у своїй сукупності є значимими для розвитку доктринальних і прикладних основ кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції.

Зміст дисертації Світлани Олександрівни Данькової відповідає спеціальності 081 «Право».

Дисертація «Кримінальне процесуальне доказування в судовому провадженні у першій інстанції» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із подальшими змінами), Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 502) та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 та зареєстрованим в Міністерстві юстиції

України 03 лютого 2017 року за № 155/30023, а її авторка – Світлана Олександрівна Данькова – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент –

в.о. завідувача кафедри кримінального

процесу та криміналістики Івано-

Франківського навчально-наукового

юридичного інституту Національного

університету «Одеська юридична академія»,

доктор юридичних наук, професор

Сергій КОВАЛЬЧУК